

УДК 811.161.3'373.21

DOI: 10.18523/icmp2522-9281.2022.8.37-62

Людмила Кравченко (*Liudmyla Kravchenko*)

<https://orcid.org/0000-0002-9043-566X>

Христина Петрів (*Khrystyna Petriv*)

<https://orcid.org/0000-0003-0777-1492>

УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В СУЧАСНИХ ПЕРЕЙМЕНУВАННЯХ
(на матеріалі українського урбанонімікону)

Abstract

THE AFFIRMATION OF THE NATIONAL IDENTITY
IN THE MODERN RENAMING
(on the basis of Ukrainian urbanonymicon)

Background. *The article is dedicated to 1225 names of streets, alleys and squares in Ukraine, renamed during April – August 2022 as a result of the process of de-russification. Urbanonyms were changed not to neutral ones, but, on the contrary, in the new names Ukrainian national values were emphasized, as well as the belonging of communities to the Ukrainian cultural space, demonstrating the difference between Ukrainian and Russian identity.*

Contribution to the research field. *These findings may help us to understand the impact that the last political events in Ukraine as well as the war have made on the national identity of Ukrainians, especially in the linguistic approach. The analysis of urbanonyms according to the markers of national identity showed the main trends in the change of modern urbanonymicon.*

Purpose. *The comprehensive analysis of the renaming in Ukrainian urbanonymicon because of the process of de-russification in the cultural space of Ukraine and in the aspect of affirmation of national identity in names.*

Methods. *The research methodology is based on the general scientific methods and on the linguistic methods, especially descriptive and comparative (to compare the urbanonyms before and after the renaming).*

Results. *The research consists of two parts. First, we analyzed 1225 former names of the streets and identified six groups of these names. Then, we analyzed the renamed urbanonyms and focused on 8 groups of them, which appeal to certain markers of the Ukrainian national identity: 1. Common beliefs – 263 names of streets (21,47 %); 2. Common territory, or homeland – 247 (20,16 %); 3. Common actions (decisions, achievements) – 242 (19,76 %); 4. Common myths and historical memories – 229 (18,7 %); 5. Common language – 90 (7,35 %); 6. Common culture – 70 (5,71 %); 7. Common economy – 47 (3,84 %); 8. Common religion – 37 (3 %).*

Discussion. *By comparing new names with markers of national identity, we can assert that during the hot phase of the war, when there is a threat to the existence of the country, Ukrainians come to the fore for common worldview orientations, which allow to unite, common actions and decisions, which are aimed at obtaining certain results, deep understanding of the concepts homeland, our territory, awareness of the importance of preserving historical memory for the formation of the successful Ukrainian society today and to pass it on to the next generations, so that our language and our culture are always relevant.*

Keywords: proper name, urbanonym, renaming, identity, markers of national identity.

У статті розглянуто 1225 урбанонімів до та після процесу перейменування, розпочатого у квітні–серпні 2022 року на всій території України під впливом утвердження української національної ідентичності й унаслідок дерусифікаційних, декомунізаційних і деколонізаційних процесів у культурі та публічному просторі, що широко охопили все українське суспільство внаслідок широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року. Аналіз урбанонімів відповідно до маркерів національної ідентичності дав змогу виявити основні тенденції у зміні сучасного урбанонімікону.

Ключові слова: власна назва, урбанонім, перейменування, ідентичність, маркери національної ідентичності.

Вступ

Усі власні назви будь-якої країни формують особливий мовний і культурний простір, притаманний саме цій країні. У них віддзеркалюються мова, світогляд, менталітет, історія і сьогодення народу, що мешкає тут. А топоніми, особливо ойконіми та урбаноніми, які доволі часто можуть змінюватися внаслідок різних культурних і суспільно-політичних рухів, не тільки фіксують специфіку національного світогляду народу в певний історичний період, а й здатні впливати на формування цього світогляду аж до його зміни і закріплення в значній частини населення країни протягом тривалого часу.

Не випадково Росія та її «п'ята колона» в Україні використовували дезінформацію, брехню й маніпулятивні пропагандистські технології в боротьбі за збереження в Україні російськомовних середовищ як потенційного плацдарму для подальшого загарбання українських територій (Масенко, 2020, с. 2). А назви вулиць у всіх областях України, колись дані на честь російських письменників, науковців, культурних діячів, військових полководців і навіть російських міст, цементували російську культуру і російську присутність в Україні, підживлюючи маніпулятивні російські наративи про «один народ», «братній народ», «спільну історію», «спільну культуру», «спільну мову», «спільні досягнення», «спільний світогляд» і навіть «спільну територію». За уважного прочитання цих наративів стає зрозуміло, що всі вони були спрямовані на формування спільної національної ідентичності, яку так активно конструювали ще в радянський період і продовжували підтримувати проросійські політики в незалежній Україні.

На жаль, такі назви вулиць залишилися без змін і під час процесу декомунізації топонімії України в 2014–2016 роках, коли, відповідно до ухвалених законів, лише комуністичні назви мали зникнути з мапи України, тоді як імперські – законодавці залишили на розсуд мешканців. Послуговуючись маніпулятивним гаслом «культура і наука поза політикою», багато громад не перейменовували вулиці, залишаючи їм проросійські назви. І лише після широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р. українці спохватилися і почали давати чітку відповідь на запитання «Хто ми?», підкреслюючи свою національну ідентичність у мові, культурі й назвах. Тепер уже, не чекаючи на вказівки зверху, громади почали тиснути на місцеву владу з вимогою змінювати лінгвістичний ландшафт наших міст і сіл, звільняючи його від

назв, що містять у собі інформацію про російську культуру і будь-які імперські досягнення.

На відміну від першої та другої хвилі декомунізації, чітко окреслених С. Ковтюх (Ковтюх, 2017, с. 161), назви вулиць не змінювали на нейтральні, як це почасти було раніше (Гоманюк, 2017, с. 35), а, навпаки, тепер у нових назвах намагалися підкреслити українські національні цінності, належність громад до українського культурного простору, показово демонструючи різницю між українською ідентичністю і російською. Оскільки ці перейменування відбуваються і зараз у складний для України період і на відміну від усіх попередніх мають яскраво виражений світоглядний характер, спрямований не лише на дерусифікацію та декомунізацію топонімікону України, а й на утвердження української національної ідентичності, вони потребують детального вивчення. Семантичний та асоціативний аналізи новостворених урбанонімів і самого процесу зміни назв є **актуальними** для напрацювання нових практик і стратегій у перейменуванні географічних об'єктів, що стане в пригоді громадам інших населених пунктів України, де й зараз триває процес очищення мовного ландшафту на етапі активного громадського обговорення.

Теоретичне підґрунтя

Питання перейменувань, пов'язані з декомунізацією топонімів, висвітлювали як філологи, так і інші фахівці, зокрема урбанонімам міста Кропивницького присвячено роботи Світлани Ковтюх (Ковтюх, 2017), топонімам Херсонщини – праці Миколи Гоманюка (Гоманюк, 2017), урбанонімам Житомирщини – роботи Юлії Романюк (Романюк, 2018), ойконімам Сумщини – праці Олександра Іваненка (Іваненко, 2016).

Наші попередні дослідження також були присвячені перейменуванням, що виникли внаслідок декомунізаційних процесів 2015–2017 років, а саме перейменуванням: 1) вулиць і провулків у селах Житомирщини (Кравченко & Романюк, 2017); 2) вулиць і провулків у містах та селах Одещини (Кравченко, 2019, с. 242–247); 3) вулиць і провулків у місті Києві (Кравченко, 2019); 4) українських міст (Кравченко, 2019, с. 239–241); 5) українських сіл (Кравченко & Petriv, 2021).

Однак комплексний аналіз перейменувань в урбанонімії України внаслідок процесу дерусифікації в культурному просторі України і в аспекті утвердження національної ідентичності в назвах проводимо вперше. Це головна **мета** нашої статті. Завданнями її є: 1) окреслити групи урбаноні-

мів, які в уявленні українців потребують першочергової зміни; 2) класифікувати змінені урбаноніми відповідно до маркерів національної ідентичності; 3) простежити загальні тенденції у зміні колишніх назв.

Методологічне підгрунття дослідження

Матеріалом дослідження стали **1225 урбанонімів** до та після процесу перейменування, здійсненого у квітні–серпні 2022 р. в усіх регіонах України внаслідок дерусифікаційних процесів, що активізувалися у відповідь на широкомасштабне вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 р. в ході війни, розв’язаної російським агресором проти України в 2014 р. Джерелом інформації стали офіційні сайти міських і селищних рад територіальних громад України, а саме ухвалені рішення цих рад.

Методика дослідження спирається на загальнонаукові методи і прийоми, зокрема спостереження, аналіз, синтез, індукцію та дедукцію, узагальнення (для збирання інформації про перейменовані урбаноніми та систематизації її у формі таблиці), і на власне лінгвістичні методи: описовий із властивими йому прийомами внутрішньої та зовнішньої інтерпретації (для інвентаризації й класифікації урбанонімів, співвіднесення їх із маркерами національної ідентичності), зіставний (для порівняння урбанонімікону до і після перейменувань). А використання кількісних підрахунків дало змогу узагальнити і визначити пріоритети в процесі зміни колишніх назв.

Результати дослідження

Національну ідентичність розглядають через належність особи до народу, який визнають за націю, і визначають передусім через усвідомлення себе колективною спільнотою, відмінною від інших, і ще через низку ознак (Демиденко, 2015, с. 71), які називають маркерами національної ідентичності. Британський дослідник теорії нації та націоналізму Е. Сміт стверджує, що «нації – це територіально обмежені сукупності людей, які повинні мати власні батьківщини», їм також притаманна спільна масова культура, спільні історичні міфи та історична пам’ять, спільна економіка та історична територія (Сміт, 1994, с. 23). Серед перелічених ознак мову не виділено окремим пунктом, на сторінках книжки автор зазначає, що вона є складником спільної масової та громадської культури (Петрів, 2019, с. 90).

Крізь призму всіх цих ознак розглянемо урбаноніми, які українські громади вибрали для перейменування під час активної фази російсько-української війни з єдиною метою: щоб назви їхніх вулиць не були спільними з назвами вулиць у російських населених пунктах і не підтверджували наративи ворога про спільну національну ідентичність.

I. Назви вулиць до перейменувань

Аналіз 1225 колишніх назв вулиць показав, що більшість із них, а це 854 урбаноніми (70 % загальної кількості), меморативні, надані на честь осіб, які зробили свій внесок у російську культуру, науку, військову справу, економіку тощо. Ще 166 назв (13,6 % загальної кількості) походять від російських топонімів, переважно від назв міст, які є знаковими для російської історії або радянської епохи. А частина урбанонімів (майже 10 % загальної кількості) містить радянські символи і відповідно до чинного законодавства мала б змінитися ще під час декомунізації, розпочатої в 2015 р.

Зіставний і асоціативний аналіз урбанонімів-персоналій із діяльністю осіб, чий імена у них відтворені, та решти назв із закладеною в них інформацією дав змогу виокремити шість груп, одні з яких чітко корелюють із маркерами російської національної ідентичності, а інші вбудовуються в радянський або імперський простір.

1. До першої найчисленнішої групи (284 урбаноніми, 23 %) зараховують меморативні назви вулиць, надані на честь російських письменників, художників, композиторів, акторів (загалом 52 особи): *вул. Достоевського* (2 вулиці)¹, *вул. Лєскова* (2), *вул. Булгакова*, *вул. Ахматової*, *вул. Симонова*; *вул. Брюлова* (2), *вул. Врубеля* (2), *вул. Перова* (2), *вул. Чайковського* (14), *вул. Глінки* (12), *вул. Римського-Корсакова*, *вул. Шостаковича*; *вул. Станіславського*. Подібні назви вулиць, за винятком деяких, у багатьох наших містах і зараз увічнюють творців російського мистецтва і цілком відповідають маркеру національної ідентичності – *спільна культура*.

Особливої уваги заслуговують назви вулиць на честь російських письменників, імена яких можна пов'язати з пропагуванням не лише російської культури, а й російської мови. Мовне питання в Україні за-

¹ Тут і далі в дужках біля урбаноніма подаємо кількість перейменованих вулиць і провулків з однаковою назвою.

вжди стояло гостро, якщо брати до уваги тривалий період зросійщення українців і його вплив на формування мовної ситуації наших міст і сіл. Російська мова впливала на формування світогляду та ідентичності наших громадян і стала потужною зброєю в гібридній війні Росії проти України (Кравченко, 2021, с. 6, 11–14). Урбаноніми, які асоціювалися із творцями й популяризаторами російської мови, цілком відповідали одному з головних маркерів національної ідентичності – *спільна мова*.

Ось чому найбільше перейменувань у різних куточках України було пов'язано передусім із вулицями *Пушкіна* (аж 52 назви), а також із меморативними вулицями інших відомих російських письменників XIX–XX ст.: *вул. Чехова* (18), *вул. Толстого* (16), *вул. Горького* (16), *вул. Некрасова* (12), *вул. Маяковського* (12), *вул. Короленка* (12), *вул. Чернишевського* (12), *вул. Тургенєва* (10), *вул. Островського* (8), *вул. Герцена* (8), *вул. Купріна* (6), *вул. Єсеніна* (6), *вул. Шолохова* (3), *вул. Радищева* (3), *вул. Крилова* (3), *вул. Жуковського* (3), *вул. Гайдара* (3), *вул. Блока* (3), *вул. Добролюбова* (2), *вул. Гончарова* (2), *вул. Цветаєвої*, *вул. Твардовського*, *вул. Успенського* та ін.

Деякі із цих письменників були опосередковано й рупорами комуністичної ідеології, однак урбаноніми з їхніми прізвищами залишалися навіть після процесу декомунізації топонімного простору України, оскільки їхніх прізвищ не було в списках діячів, назви вулиць на честь яких треба змінювати. Цих письменників вважали творцями російської культури, як і всіх згаданих митців, а російську культуру, як і мову, в нас довгий час захищали на найвищому державному рівні, не враховуючи головне – загрозу національній безпеці. Адже «у час війни з Росією національна політика, спрямована на збереження спільного з нею культурного простору, становить велику небезпеку, оскільки грає на руку кремлівським стратегам» (Масенко, 2020, с. 160).

2. До другої групи урбанонімів зараховуємо ті, які віддзеркалюють назви географічних об'єктів, що розташовані за межами України – на території Росії, Білорусі чи колишніх радянських республік. Їх 166 назв (13,6 % загальної кількості) й походять вони від назв міст: *бульв. Белгородський*, *вул. Брянська*, *вул. Вітебська*, *пров. Воркутинський*, *вул. Іркутська*, *вул. Магаданська*, *вул. Пензенська*, *вул. Пітерська*, *вул. Смоленська*, *тупик Тверський*, *вул. Хабаровська*; річок, озер: *вул. Байкальська* (2), *пров. Байкальський*, *вул. Волзька* (2), *пров. Волзький*, *вул. Донська*, *вул. Єнісейська*, *вул. Москворецька*, *пров. Онезький*; гір: *вул. Кавказька*,

вул. Уральська; територій, країв: вул. Камчатська, пров. Кузбаський, вул. Сибірська (2), вул. Білоруська (3), вул. Дагестанська (2), пров. Дагестанський, вул. Башкирська, пров. Бурятський, вул. Кабардинська, вул. Чуваська, вул. Якутська. Найчастіше перейменовували такі: вул. Московська (20 назв), вул. Уральська (5), вул. Ростовська (5), вул. Новгородська (5), вул. Гомельська (4), вул. Таганрозька (2), пров. Таганрозький (2), вул. Алтайська (2), пров. Алтайський (2), вул. Тульська, площа Тульська, пров. Тульський, вул. Білгородська, вул. Білгородське шосе, узвіз Білгородський.

Усі ці назви відомі українцям, мають асоціативні ряди переважно з російською територією та спільною територією для всіх мешканців колишнього Радянського Союзу і відповідають такому важливому маркеру національної ідентичності, як *спільна територія, історична територія або рідний край*.

3. До третьої, однієї з найчисленніших груп (270 урбанонімів, 22 % загальної кількості), належать урбаноніми, які відтворюють іменування популяризованих раніше російських полководців усіх часів: вул. Пугачова, вул. Разіна (3), вул. Котовського (2), вул. Тухачевського, вул. Ковпака (3), пров. Ковпака (2), серед них і прізвиська радянських маршалів: вул. Бірюзова, вул. Говорова, вул. Гречка, вул. Жукова (3), вул. Конєва, вул. Малиновського, вул. Якубовського; учасників воєн, переважно Другої світової: вул. Чапаєва (3) вул. Воїнів-інтернаціоналістів, вул. Героїв Війни, вул. Танкістів, вул. Шевцової, вул. Уляни Громової (3), вул. Молодогвардійська; льотчиків: вул. Льотчиків-визволителів, вул. Гастелло (3); назви військових з'єднань: вул. 151-ї Стрілецької Дивізії (2), вул. 107-ї Кременецької Дивізії, вул. Героїв 175-ї Стрілецької Дивізії, вул. 77-ї Гвардійської Дивізії; та історичні події: вул. Бородіно (2).

Серед таких урбанонімів найчастіше змінювали: вул. Чкалова (17), вул. Суворова (17), вул. Матросова (16), вул. Ватутіна (16), вул. Кутузова (12), вул. Кошового (9), вул. Декабристів (7), вул. Невського (6), вул. Панфіловців (5), вул. Нахімова (5), вул. Космодем'янської (5).

Як бачимо, назви цієї групи актуалізували головні постаті історичних подій, самі події та оповіді про них, впливали на формування світогляду мешканців в аспекті спільної історії. А це і є четвертий маркер національної ідентичності – *спільні міфи та історична пам'ять*.

4. До четвертої групи урбанонімів (266 назв, майже 22 % загальної кількості) належать назви, пов'язані з наукою, виробництвом і будь-

якими досягненнями. Вони відтворюють прізвища відомих російських учених, промисловців, виробничників, лікарів, мандрівників: вул. Мічуріна (24), вул. Ломоносова (14), вул. Тімірязєва (11), вул. Вавилова, вул. Менделєєва (3), вул. Лобачевського (3), вул. Курчатова (4), вул. Академіка Чеботарьова, вул. Макаренка (4), вул. Засядька (3), вул. Павлова (5), вул. Пирогова (3), вул. Сеченова, вул. Челюскінців (5), вул. Дежньова (4), вул. Шмідта (2), вул. Хабарова.

Майже половина цієї групи урбанонімів-персоналій, зокрема 116 назв (44 %), прославляла радянських космонавтів: вул. Космонавта Комарова (11), вул. Терешкової (6), вул. Титова (6), вул. Поповича (2), вул. Леонова, а третина (90 урбанонімів) увічнювала першого космонавта Юрія Гагаріна – 81 вулиця і 9 провулків. Серед усіх проаналізованих назв вулиць вул. Гагаріна (90 урбанонімів) найбільш поширена серед тих, що перейменовували, після неї ідуть вул. Пушкіна (52) і вул. Мічуріна (24).

Усі проаналізовані назви можемо пов'язати з наступним маркером національної ідентичності – *спільні дії (спільні рішення, спільні досягнення результатів)*.

5. До п'ятої групи належать урбаноніми (152 назви, 12,41 % загальної кількості), які містили радянські символи або мали певні асоціації з радянським минулим: вул. Першотравнева (19), вул. 8-го Березня (14), вул. 9-го Травня (8), вул. Дружби Народів (6), вул. Пролетарська (3), провул. Пролетарський (2), вул. Колгоспна (4), вул. Перемоги (3), вул. 40 років Перемоги, вул. 50-річчя Перемоги, вул. 60 років Перемоги. Частина з них підпадає під закони про декомунізацію, і їх варто було б перейменувати давно: вул. Свердлова (3), вул. Енгельса (3), вул. Карла Маркса (2), вул. Кірова (2), вул. Дзержинського (2), вул. Комсомольська, сквер Комсомольський, вул. Радянська, вул. Петровського, вул. Пархоменка, провул. Орджонікідзе, вул. Луначарського, вул. Крупської, вул. Калініна.

Усі ці назви занурювали мешканців у минуле, особливо старше покоління, коли цілеспрямовано формувався однаковий для всіх громадян колишнього СРСР світогляд радянської людини. Наведені урбаноніми якраз утримували і підживлювали таке сприйняття світу, тому всі вони можуть корелювати із ще одним маркером національної ідентичності – *людські переконання (коли члени нації визнають один одного як співвітчизників)*. А співвітчизники мають однакові світоглядні орієнтири, менталітет, спільне бачення теперішнього і майбутнього країни, однакові людські цінності.

6. До шостої групи ми зарахували решту урбанонімів (87 назв, 7 % загальної кількості), які потребували граматичного, технічного або правописного редагування, або ж змін, які не мали жодного стосунку до визначених ознак національної ідентичності в колишніх назвах, однак у нових назвах взаємозв'язок чітко простежуємо: *пров. Сірка* змінили на *пров. Сірка Івана* (місто Покров), *вул. Сірка І.* – на *вул. Сірка Івана* (Дніпропетровська обл.). Частину урбанонімів змінили, щоб дати назви вулицям на честь земляків, що загинули, захищаючи Україну: *вул. Загородня* – на *вул. Володимира Белова* (Київська область), *вул. Бічна* – на *вул. Юрія Руфа* (Львівська обл.), *вул. Ланова* – на *вул. Героя України Олександра Петраківського* (Хмельницька обл.).

Зміна назв на рівні мовного оформлення (передусім орфографії) також засвідчує самоідентифікацію українців, які намагаються дистанціюватися від неприйнятного минулого, позбутися чужого впливу на мову, культуру, світоглядні орієнтири тощо: *вул. Об'їзна* – *вул. Об'їзна*, *вул. Радужна* – *вул. Райдужна*, *вул. Дворцова* – *вул. Театральна*, *вул. Грузовий двір* – *вул. Вантажний двір*. Такі назви можна розглядати у групі урбанонімів, що корелюють із маркером національної ідентичності *спільна мова*.

Проведений аналіз колишніх урбанонімів у аспекті їх кореляції з маркерами національної ідентичності показав, що мешканці громад вибрали ці назви для перейменування зважено й обдуманно, бо всі вони ідеологічно і світоглядно зближували українців із росіянами і давали останнім приводи для зазіхання на нашу територію.

II. Назви вулиць після перейменувань

Оскільки процес перейменування вулиць проходив з ініціативи самих мешканців громад у стислі терміни і в період гарячої фази російсько-української війни, коли відбулося широкомасштабне вторгнення російських військ на територію України, то він суттєво відрізнявся від попередніх хвиль перейменувань: пошук нових назв був швидким, а самі назви – промовистими й україноцентричними. Відповідно, це суттєво змінило урбанонімкон наших міст і сіл, як і обставини життя змінили свідомість українців. На думку Л. Масенко, зміни в мовному та національному самоусвідомленні багатьох українців почалися ще з 2014 року, і «спричинені вони бажанням дистанціюватися від російської мови після збройної агресії Росії, яка продемонструвала нена-

висть її очільників до Української держави та їхні наміри повернути країну до колишнього колоніального стану російської провінції» (Масенко, 2020, с. 168).

Після розкриття тяжких злочинів, учинених росіянами в окупованих населених пунктах (Буча, Ірпінь, Гостомель, Маріуполь та ін.), і українці, і вся світова спільнота побачили світоглядну прірву між двома етносами, зрозуміли, що це не один, а різні народи. Саме тому українці, вибираючи нові назви вулицям, кардинально змінили підходи до перейменувань: вони намагалися відмежуватися від всього російського і, навпаки, у нових назвах прагнули підкреслити українську ментальність, утвердити українську національну ідентичність.

Ґрунтовний аналіз національної ідентичності, поданий у працях українських, американських, англійських дослідників і вчених інших європейських країн, зроблено у дисертаційному дослідженні Х. Петрів (Петрів, 2019, с. 84–95). У ньому узагальнено результати доробків науковців і чітко окреслено маркери національної ідентичності (Петрів, 2019, с. 182), якими й будемо послуговуватися, аналізуючи урбаноніми після перейменування в аспекті утвердження української національної ідентичності через новостворені назви.

Аналіз 1225 урбанонімів дав змогу виокремити 8 груп назв, які апелюють до певних маркерів української національної ідентичності, а кількісний підрахунок урбанонімів різних груп допоміг простежити можливість відображення цих маркерів у назвах вулиць, а також показав пріоритетність таких назв у баченні українців під час повномасштабної війни, коли є загроза не лише територіальній цілісності країни, а і її існуванню (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Маркери української національної ідентичності
в перейменованих урбанонімах**

№ пор.	Маркери національної ідентичності	Кількість назв	Відсотки	Приклади
1	Людські переконання (коли члени нації визнають один одного як співвітчизників). Однакові світоглядні орієнтири	263	21,47 %	вул. Українська (8), вул. Європейська (12), вул. Незалежності (12), вул. Свободи (12), вул. Затишна (14), вул. Калинова (10)

Продовження табл. 1

№ пор.	Маркери національної ідентичності	Кількість назв	Відсотки	Приклади
2	Спільна територія, історична територія або рідний край	247	20,16 %	вул. Маріупольська (5), вул. Чорнобаївська (6), вул. Волноваська (5), вул. Ірпінська (5), вул. Салтівська (2) вул. Подільська (7), вул. Зеленого Клину (2), вул. Карпатська (2), вул. Степова (2)
3	Спільні дії (спільні рішення, спільні досягнення результатів)	242	19,76 %	вул. Каденюка (7), вул. Левка Лук'яненка (4), вул. Революції Гідності (2), вул. Волонтерська (9), вул. Бориса Джонсона (3), вул. Залужного, вул. Героїв полку «Азов», вул. Добровольчих батальйонів, вул. Романа Ратушного
4	Спільні міфи й історична пам'ять	229	18,7 %	вул. Симона Петлюри (8), вул. Гетьмана Мазепи (7), вул. Козацька (7), вул. Січових Стрільців (4), вул. Гадацького Договору (2), вул. Січова (2), вул. Нестора Літописця, вул. Бориса Мозолевського, вул. Брилів Шлях
5	Спільна мова	90	(7,35 %)	вул. Тараса Шевченка (5), вул. Івана Котляревського, вул. Євгена Чикаленка, вул. Мелетія Смотрицького, вул. Бориса Грінченка
6	Спільна культура	70	(5,71 %)	вул. Червоної Калини (4), вул. Миколи Леонтовича (6), вул. Квітки Цісик (3), вул. Володимира Івасюка (2), вул. Алли Горської, вул. Софії Яблонської
7	Спільна економіка	47	(3,84 %)	вул. Садова (13), провул. Пасічний (3),

Продовження табл. 1

№ пор.	Маркери національної ідентичності	Кількість назв	Відсотки	Приклади
				вул. Боярських майстрів, вул. Фермерська
8	Спільна релігія	37	(3 %)	вул. Воздвиженська, вул. Йорданська, вул. Апостолів Петра і Павла, вул. Івана Павла II (2), вул. Митрополита Борецького
Разом		1225	100 %	

Розглянемо детально кожну групу назв відповідно до окреслених маркерів національної ідентичності й продемонструємо, як ці урбаноніми віддзеркалюють кожен із них. Не претендуємо на викінченість класифікації і точність підрахунків, оскільки деякі назви можна одразу зарахувати до кількох груп, також не виключаємо й елемент суб'єктивності у процесі інтерпретації матеріалу.

1. Людські переконання (коли члени нації визнають один одного як співвітчизників). Однакові світоглядні орієнтири

Урбанонімів, які засвідчують переконання українців у однаковості їхнього світогляду, а також у єдності та згуртованості, налічуємо **263 назви (21,47 % загальної кількості)**.

Велика кількість вулиць із назвою *вул. Українська* (8) свідчить, на нашу думку, про інтенсифікацію процесів самоусвідомлення українців, актуалізації їхньої гідності, права вибору та бажання розвитку. Хоча вулиці з такою назвою, безумовно, існували й раніше, однак помітне зростання їх кількості, вочевидь, вказує на актуальність національних ідеалів, цінностей і їх постійне резонування в українському суспільстві.

Унаслідок останніх процесів перейменувань на карті деяких міст і містечок з'явилася *вул. Європейська* (12). Очевидно, що назва вулиці вербалізує прагнення України та представників нації відкритися й інтегруватися у європейську спільноту, а також духовну єдність України та європейського світу. Відбувається часткове накладання української й європейської ідентичності, про що свідчить також значна кількість назв вулиць, які вербалізують європейські цінності. Наприклад, серед проаналізованих вулиць є

8 із назвою *вул. Єдність*, а єдність – це провідний мотив, виражений навіть у мотто Європи: «*plures in unium*» («єдність у багатоманітності»). У контексті української ідентичності розуміння єдності передбачає згуртованість усіх українців і злагодженість дій в умовах небезпеки. Варто зазначити, що політична єдність (соборність) була одним із провідних мотивів політичних декларацій, починаючи вже з другої половини XIX століття.

Європейська цивілізація у баченні українців – це, передусім, світ свободи та рівності людей. Свобода є водночас підґрунтям національної ідеї українців, тому й назва *вул. Свободи* серед перейменованих вулиць трапляється аж 12 разів. Цікаво, що до цієї групи перейменованих назв належить значна кількість понять, які є фундаментальними для «Універсалу соборності» та й загалом для ідеї соборності України. У 1895 році галичанин Юліан Бачинський у книжці «*Ukraina Irredenta*» проголосив: «Україна для себе! От і її клич. Вільна, велика, незалежна політично самостійна Україна – одна нероздільна від Сяну по Кавказ – от її стяг!» (Бачинський, 1924, с. 97). Серед назв є *вул. Соборна* (12), *вул. Вільна* (12), *вул. Незалежності* (12), які, на нашу думку, і вербалізують бачення українцями соборності України.

Урбанонім *вул. Пам'яті*, очевидно, актуалізує значення неперервності української історії, адже лише пам'ять підтримує людину та її народ і є умовою збереження нації в цілому. Вербалізація пам'яті у назві цієї вулиці також увиразнює ідею спадкоємності поколінь, а отже, пам'яті, на основі якої формується матеріальна культура нації.

Серед мотивів перейменування часто спостерігаємо й емоційний. Найчастіше у нових назвах вулиць сіл і маленьких містечок відтворено світлі, позитивні емоції: *вул. Щаслива* (6), *вул. Світла* (4), *вул. Тиха* (3), *вул. Радісна*, *вул. Привітна*, *вул. Сердечна*, *вул. Добра*, *вул. Гармонії*; життєствердні: *пров. Вольовий*, *вул. Мирна*. У назвах вулиць *вул. Дружби* (9) і *вул. Миру* (6) вербалізовано також характер українців, їхні основні цінності й мирні наміри.

Українські національні символи також втілено в нових урбанонімах: *вул. Калинова* (9), *вул. Вербівська* (4), *вул. Вишиванки*. Загалом флористичні мотиви номінації лежать в основі багатьох нових назв: *вул. Травнева* (11), *вул. Вишнева* (11), *вул. Горіхова* (4), *вул. Квітнева* (7), *вул. Волошка* (3), *вул. Бузкова* (2). Значно рідше виявляємо фауністичні мотиви: *вул. Лебедина* (1). Варто зауважити, що такі назви вулиць здебільшого

трапляються в селах та невеликих містечках, і їх майже не зафіксовано у великих містах, що цілком відповідає тенденціям другої хвилі перейменувань унаслідок процесу декомунізації в селах Одещини та Житомирщини (Кравченко, 2019, с. 246).

2. Спільна територія, історична територія або рідний край

До цієї групи зараховуємо п'яту частину всіх перейменувань (**247 одиниць, 20,16 % загальної кількості**), які окреслюють 1) територію в межах конкретної громади: вул. Лісова (6), вул. Зарічна (4), вул. Зарічанська, вул. Лугова (3), вул. Озерна (3), вул. Підлісна (3), вул. Польова (3), вул. Заліська (2), вул. Степова (2), вул. Дачна, вул. Берегова, провул. Дендрологічний, вул. Долинна, вул. Замкова, провул. Палацовий, вул. Квартальна, вул. Паркова, вул. Західна, вул. Східна; 2) вказують на напрямок руху вулиці до якогось населеного пункту або називають місто, село, територію, з якими громада має або колись мала економічні або культурні зв'язки: вул. Київська (2) у Київській області, вул. Ходосівська у Києві (є село Ходосівка під Києвом), вул. Кременна і вул. Петриківська у Дніпропетровській області, де є такі населені пункти, вул. Токмацька (2), вул. Балаклійська (2); 3) називають території, які є місцем проживання українців: вул. Подільська (7 урбанонімів у Хмельницькій області, яка є частиною Поділля), вул. Слобожанська (2 вулиці в Дніпропетровській області, яка входить до Слобожанщини), вул. Карпатська (2), вул. Карпатська долина, вул. Хортицька, вул. Зеленого Клину (територія проживання етнічних українців на Далекому Сході).

Частина назв відповідають орієнтаційно-просторовому (вказують на значення вулиці, на об'єкти громадського, суспільного, виробничого значення) та фізико-географічному (вказують на рельєф, екосистему, позначають природні й штучні території) принципам номінації, які були найпродуктивнішими в топонімії дорадянського періоду і, на думку В. Лучика, є найбільш оптимальними шляхами для відродження автентичної топонімної системи України (Лучик, 2009, с. 30–31). У досліджуваному нами матеріалі такі назви давали здебільшого в селах, подібну тенденцію також зафіксовано в сільському топоніміконі Житомирщини під час процесу декомунізації: вул. Центральна (10), вул. Польова (6) (Кравченко & Романюк, 2017, с. 188).

Цікавим є те, що майже половина урбанонімів цієї групи (104 оніми, 43 %) надані на честь нескорених міст України. Вони відтворюють назви населених пунктів, які героїчно боролися з ворогом, постраждали від російських військ за період короткої окупації, зіткнувшись із небувалими звірствами, або ж були майже знищені, зазнавши інтенсивних бомбардувань (як, наприклад, місто Волноваха), або ж і досі окуповані: *вул. Маріупольська* (5), *вул. захисників Маріуполя*, *вул. Волноваська* (5), *вул. Ірпінська* (5), *вул. Бучанська* (4), *вул. Ворзельська*, *вул. Гостомельська* (4), *вул. Бородянська* (3), *вул. Вишгородська*, *вул. Охтирська* (4), *вул. Конопська* (3), *вул. Салтівська* (2), *вул. Азовсталі* (2 вулиці названі на честь героїчної оборони заводу «Азовсталь» у місті Маріуполі), *вул. Херсонська*, *вул. Енергодарська*, *вул. Дебальцівська*.

У таких назвах громади показують свою солідарність із постраждалими, а також маркують свою територію онімами, які є знаковими у сьогоднішній боротьбі за Україну і вже зараз стають символами нескореності народу. Оскільки в основах урбанонімів відтворено топоніми, що окреслюють українські землі, на які було здійснено напад із метою захоплення територій і знищення на них непокірного етносу, то ці назви в усвідомленні всіх громадян мають ще й позначати нашу українську землю, нашу, а не окуповану територію.

У назвах вулиць українці фіксують і свої звитяги. Зокрема, на честь села Чорнобаївка, де більше ніж два десятки разів Збройні сили України розбивали ворога та його арсенали зброї, було названо багато вулиць у різних куточках України, щонайменше 6: *вул. Чорнобаївська*. Хоронім Україна також є у складі гоноративного урбаноніма *вул. Героїв України*, який серед перейменованих назв трапився 8 разів.

Земля для українців – не просто територія, вона завжди була великою цінністю. Саме тому в період активної фази війни, коли є загроза територіальній цілісності країни, маркер національної ідентичності *спільна територія, історична територія, рідна земля* стає головним поруч із маркерами *спільні переконання, спільні дії і спільна історична пам'ять*, а велика кількість перейменованих урбанонімів (трохи більше ніж 20 % усіх назв), що відповідають йому, підтверджує цю думку.

3. *Спільні дії (спільні рішення, спільні досягнення результатів)*

До цієї групи відносимо **242 урбаноніми (19,76 % загальної кількості)**, які містять інформацію про видатних українців, які своєю відда-

ною працею, своїми відкриттями, своїми фінансами, своєю вірною службою – усім своїм життям долучилися до розбудови України, захисту її цілісності та незалежності. Усі дії, вчинки й усі здобутки цих людей, а також іноземців, які підтримували Україну в тяжкі хвилини, прославляли її у світі, асоціюються в уявленні українців зі спільними зусиллями, спільними рішеннями й спільними досягненнями на шляху розвитку і процвітання України.

Сюди зараховуємо 75 урбанонімів-меморативів (майже третина назв усієї групи), даних на честь українських науковців, лікарів, учителів, космонавтів, громадських діячів, меценатів: вул. *Леоніда Каденюка* (7), вул. *Левка Лук'яненка* (5), *проспект Левка Лук'яненка*, вул. *Івана Пулюя* (3), вул. *Бориса Патона* (3), вул. *Архипа Люльки* (2), вул. *Миколи Міхновського* (2), вул. *Академіка Топачевського*, вул. *Архітектора Олега Петрова*, вул. *В'ячеслава Чорновола*, вул. *Вадима Гетьмана*, вул. *Івана Вакарчука*, вул. *Ігоря Сікорського*, вул. *Миколи Амосова*, вул. *Михайла Гориня*, вул. *Михайла Драгоманова*, вул. *Михайла Максимовича*, вул. *Василя Сухомлинського*, вул. *Василя Тарновського*, вул. *Симиренка*, вул. *Сікорського*, вул. *Софії Русової*, вул. *Юрія Липи*, вул. *Шумлянських*; іноземців українського походження, меценатів або тих, хто підтримував Україну: вул. *Джохара Дудаєва*, вул. *Саймона Сміта* (американський економіст українського походження, лауреат Нобелівської премії з економіки), вул. *Володимира Пилишенка* (іноземець українського походження, фундатор бібліотеки в Дніпрі).

Найбільше перейменовувать, що корелюють із маркером національної ідентичності *спільні дії*, пов'язані з нещодавніми подіями – Революцією гідності та війною, що триває. Українці всі разом будують своє майбутнє у напрямі європейських цінностей. Усі усвідомлюють ту страшну ціну, яку ми платимо, тому кожного пам'ятаємо, кожному вдячні й у назвах увічнюємо своїх героїв і події. Волонтерський рух, започаткований ще в 2013 р., охопив усю країну, саме тому він знайшов відображення аж у дев'яти назвах: вул. *Волонтерська* (9). Щоб хоч якось віддячити волонтерам інших країн, українці перейменовували вулиці в містах і селах на честь іноземних міст і країн, мешканці яких допомагали українським громадам під час війни: вул. *Варшавська* (2), вул. *Братиславська*, вул. *Рокфордська*, вул. *Гродзиського повіту*, вул. *Гнезненського повіту*, вул. *Красницького повіту*, вул. *Задарська*, вул. *Ягеллонська*, вул. *Польська* (3), *пров. Фінський*.

Частину урбанонімів присвячено загиблим героям Майдану: вул. *Валерія Опанасюка*, вул. *Георгія Арутюняна*, вул. *Михайла Жизневського*, вул. *Олександра Храпаченка*, вул. *Небесної Сотні*, вул. *Героїв Майдану* (4), вул. *Гідності* (назва пов'язана з подіями), але найбільша кількість – загиблим героям сучасної війни (**80 урбанонімів**, третина усіх назв цієї групи): вул. *Героя України Олександра Оксанченка*, вул. *Героя України Олександра Петраківського*, вул. *Владислава Веливока*, вул. *Павла Сбитова*, вул. *Ігоря Каплуненка*, вул. *Ігоря Брановицького*, вул. *Катерини Ступницької*, вул. *Романа Ратушного*, вул. *Братів Котенків*. Такі назви вулиць не лише увічнюють пам'ять загиблих героїв, а й стають символами нескореності для майбутніх поколінь українців, як, наприклад, для чехів офіційно перейменована лише в 1989 р. площа Червоної Армії на площу Яна Палаха в Празі, яка стала символом народного протесту після подій 1968 р. і спонтанно неофіційно названа на честь героя на другий день після його загибелі (Pláčníková, 2019, с. 91).

Ці назви не повторюються, бо в кожній громаді був свій загиблий герой, на відміну від збірного образу героїв, які можуть одночасно позначати як живих, так і загиблих: вул. *Героїв Маріуполя* (10), вул. *Героїв Рятувальників* (4), вул. *Чорних Запорожців* (3), вул. *Добровольців* (2), вул. *Добровольчих батальйонів*, вул. *Героїв-прикордонників* (2), вул. *Героїв Поліції* (2), вул. *Героїв*, вул. *Героїв 72-ї Бригади*, вул. *93-ї Бригади «Холодний Яр»*, вул. *Героїв полку «Азов»*, вул. *Героїв Нацгвардії*, вул. *Морських піхотинців*, вул. *Патріотів України*, вул. *Тероборони*.

Унікальним для цієї хвилі перейменувань виявилось явище називати вулиці за іменуваннями живих осіб – знакових постатей для України: вул. *Валерія Залужного* (Головнокомандувач Збройних сил України), вул. *Ліни Костенко*, вул. *Бориса Джонсона* (3 вулиці – 2 у Дніпропетровській області і 1 у Закарпатській, на честь прем'єр-міністра Великої Британії); або ж на знак подяки за значну фінансову допомогу громаді: вул. *Петера Новотні* (1 вулиця і 2 провулки, на честь іноземного мецената), вул. *Жана Роша* (іноземний меценат).

4. Спільні міфи та історична пам'ять

До четвертої за чисельністю групи (**229 урбанонімів, 18,7 % загальної кількості**) належать передусім урбаноніми-меморативи на позначення видатних історичних постатей різних епох, які долучилися до розбу-

дови та захисту України. Таких назв **113**. І це половина всієї підгрупи, бо в усвідомленні українців роль особи в переломні моменти, та й у звичайному житті, дуже вагома, що й демонструє сьогодення. Серед них найчастотніші: *вул. Симона Петлюри* (8), *вул. Гетьмана Мазепи* (7), *вул. Ярослава Мудрого* (6), *вул. Івана Сірка* (4), *вул. Петра Сагайдачного* (4), *вул. Степана Бандери* (4), *вул. Богдана Хмельницького* (3), *вул. Короля Данила* (3), *вул. Северина Наливайка* (3), *вул. Євгена Коновальця* (2), *вул. Павла Скоропадського* (2), *вул. Петра Калнишевського* (2), *вул. Пилипа Орлика* (2), *вул. Романа Шухевича* (2), *вул. Семена Паля* (2). Є вулиці, названі на честь менш відомих у суспільстві постатей, які поступово повертаються до нащадків зі сторінок історії. Зокрема, спочатку в Києві з'явилася вулиця *Василя Вишиваного*, перейменована на честь представника династії Габсбургів – вояка, учасника національно-визвольних змагань початку ХХ століття (Kravchenko, 2019, p. 343), а тепер вона є й у місті Біла Церква Київської області (*вул. Василя Вишиваного*), і у місті Городок Хмельницької області (*вул. Вишиваного*).

Сюди належать і урбаноніми, які віддзеркалюють колективні образи: *вул. Козацька* (7), *вул. Січових Стрільців* (4), *вул. Героїв УПА* (4), *вул. Героїв Крут*, *вул. Козаків Богданівців*, *вул. Сірожупанників*; історичні події, місця, де вони відбувалися, назви військових угруповань, звань і цивільних посад: *вул. Гадяцького Договору* (2), *вул. Козачої ради* (2), *вул. Стародубського полку* (2), *вул. Галицької Армії*, *вул. Мереф'янської фортеці*, *вул. Січова* (2), *провул. Бастіонний*, *провул. Отаманський*, *вул. Гетьманська* (2), *вул. Княжа* (2), *вул. Історична*, *вул. Літописна*.

Колишні назви, які громади повертали вулицям під час перейменувань, безпосередньо апелюють до історичної пам'яті мешканців: *вул. Брилів Шлях*, *вул. Микільсько-Хутірська*, *вул. Чорторійський яр*, *вул. Михайлівська*, *вул. Торговиця*; а от казкові персонажі та міфічні герої, якими назвали дві вулиці в місті Боярка Київської області – до колективної пам'яті українців, до наших фольклорних джерел: *вул. Микити Кожум'яки*, *вул. Пана Коцького*. Повернення колишніх назв – один із провідних принципів під час декомунізації і урбанонімів міста Києва (14 % усіх перейменувань) (Kravchenko, 2019, p. 246), і ойконімів України (Kravchenko, 2019, с. 237–238), зокрема колишні назви повернули майже третині (31,5 %) усіх перейменованих сіл (Kravchenko & Petriv, 2021, pp. 161–169).

Вважаємо, що вулиці, перейменовані на честь українських істориків, археологів, етнографів, які досліджували українські пам'ятки, українське минуле, також будуть асоціюватися з історичною пам'яттю, як і імена літописців: *вул. Володимира Антоновича (2), вул. Бориса Мозолецького, вул. Бориса Познанського, вул. Дмитра Яворницького, вул. Володимира Грабовецького, вул. Ярослава Дашкевича, вул. Григорія Грабянки, вул. Нестора Літописця.*

Варто розглядати такі урбаноніми в кореляції з цим маркером національної ідентичності, а не з маркером *спільні дії*, куди ми зараховуємо назви на честь громадських діячів.

5. Спільна мова

До цієї групи належать урбаноніми-меморативи (**90 назв, 7,35 % загальної кількості**), надані за іменуваннями українських письменників: *вул. Тараса Шевченка (5), вул. Лесі Українки (4), вул. Василя Стуса (3), вул. Василя Симоненка (2), вул. Івана Котляревського (2), вул. Івана Франка (2), вул. Степана Чарнецького* (автор пісні «Ой у лузі червона калина» – гімну Українських січових стрільців), *вул. Миколи Вінграновського (2), вул. Володимира Малика, вул. Ірини Калинець, вул. Олександра Олеся, вул. Олени Теліги, вул. Олени Пчілки, вул. Юрія Клена, вул. Юрія Косача, вул. Павла Чубинського* (автор Гімну України); громадських діячів і меценатів, які доклали свої зусилля і витрачали чимало грошей на розвиток української мови: *вул. Косачів, вул. Євгена Чикаленка*; українських мовознавців: *вул. Мелетія Смотрицького, вул. Бориса Грінченка, вул. Сім'ї Житецьких, вул. Івана Огієнка, вул. Агатангела Кримського, вул. Кримського, вул. Бориса Антоненка-Давидовича.*

Цікавими є урбаноніми, у яких змінювали мовне оформлення, зокрема перекладали з російської на українську мову: *вул. Грузовий двір – вул. Вантажний двір, вул. Пароходна – вул. Флотська, вул. Сиренева – вул. Бузкова, вул. Строїтелів – вул. Будівельників, вул. Водопроводна – вул. Водопровідна, пров. Лісний – пров. Лісовий*; виправляли граматичні помилки: *вул. Героїв Майдана – вул. Героїв Майдану, вул. Монюшко – вул. Станіслава Монюшка*; усували орфографічні огріхи: *пров. Дорожний – пров. Дорожній, вул. Об'їзна – вул. Об'їзна, пров. Хуторний – пров. Хутірний, вул. Поперічна – вул. Поперечна, вул. Прифермирська – вул. Прифермерська, вул. Репина – вул. Репіна*; повертали в назву українську літеру **Г**: *вул. Гжицьких Братів – вул. Братів Гжицьких, вул. Гріга – вул. Едварда Гріга.*

6. Спільна культура

До назв, які відповідають маркеру національної ідентичності *спільна культура*, зараховуємо **70 урбанонімів (5,71 % загальної кількості)**, які репрезентують іменування українських музикантів, співаків, композиторів, акторів: *вул. Миколи Леонтовича (6), вул. Миколи Садовського (4), вул. Квітки Цісик (3), вул. Володимира Івасюка (2), вул. Сергія Параджанова (2), вул. Артема Веделя, вул. Михайла Вербицького, вул. Дмитра Бортнянського, вул. Максима Березовського, вул. Мирослава Скорика, вул. Олександра Кошиця, вул. Тетяни Кошиць, вул. Родини Крушельницьких, вул. Станіслава Людкевича, вул. Миколи Мозгового, вул. Ігоря Білозіра, вул. Марії Заньковецької, вул. Богдана Ступки*; художників, скульпторів: *вул. Марії Примаченко (3), вул. Георгія Нарбута (2), вул. Казимира Малевича (2), вул. Алли Горської, вул. Архітектора Бургіньйона, вул. Валентина Сім'янцева, вул. Софії Яблонської, вул. Стефанії Шабатури, вул. Юрія Горбачова*. Кілька назв є похідними від прикметників на означення мистецького ремесла: *пров. Кобзарський, вул. Лірницька, вул. Театральна, пров. Мистецький*.

На особливу увагу заслуговують чотири урбаноніми *вул. Червоної калини*, утворені від назви гімну Українських січових стрільців «Ой у лузі червона калина», що набув шаленої популярності на початку повномасштабного вторгнення російських військ. Зафіксовано такі назви в різних областях України (у Хмельницькій, Львівській та у Києві), що свідчить про однакові культурні й ціннісні орієнтири українців. Ще одна вулиця названа на честь відомого твору української поетеси Лесі Українки *вул. Лісової пісні*, що свідчить про креативність мислення мешканців і їхнє спрямування на українське мистецтво.

7. Спільна економіка

Цей маркер апелює до назв, у яких відображено лексику, пов'язану з виробничою сферою, із поширеними в Україні ремеслами, видами діяльності, професіями тощо. Загалом таких назв **47 (3,84 % загальної кількості)**. На першому місці *вул. Садова (13)*. Трапляються такі назви у 8 селах Хмельницької області та ще в 5 селах західних областей, де справді садівництво є одним із важливих видів діяльності. На другому місці *вул. Яблунова (8)*, 5 таких назв із 8 також зафіксовані в Хмельницькій області. Решта урбанонімів трапляються один раз або двічі: *вул. Па-*

січна, пров. Пасічний, вул. Медівська (2), вул. Мисливська (2), вул. Чу-мацька (2), вул. Ярова (2), вул. Атомників, вул. Ботанічна, вул. Врожайна, вул. Господарська, вул. Кошарська, вул. Млинова, вул. Промислова, вул. Пищенична, пров. Товарний, вул. Фермерська, вул. Фільварки, вул. Це-гельна, вул. Шинкарська.

8. Спільна релігія

До таких назв належать **37 урбанонімів (3 % загальної кількості)** на позначення будь-яких релігійних понять: *вул. Благовісна (3), вул. Воздви-женська (2), пров. Петропавлівський (2), вул. Йорданська, вул. Михайлів-ська, вул. Пантелеймонівська, вул. Петропавлівська, вул. Покрови, вул. Покровська, вул. Праведників світу, вул. Преображенська, вул. Свя-тодухівська, вул. Спаська.* Сюди належать і ті, які надані на честь свя-щеннослужителів або святих: *вул. Патріарха Любомира Гузара (4), вул. Арсена Річинського, вул. Кирила Тарловського, вул. Миколи Паукова, вул. Митрополита Борецького, вул. Олександра Ванька Лагодовського, вул. Павла Пащевського, вул. Родини Мисечків, вул. Івана Павла II, вул. Святого Яна Павла II, вул. Апостолів Петра і Павла.*

Особливості процесу перейменування

Основною тенденцією під час процесу перейменування було те, що громади, не змовляючись одна з одною, керувалися головною для всіх настановою – відмежуватися якомога більше від усього російського (культури, науки, здобутків у будь-якій галузі виробництва) і протиставити йому своє – свою культуру, мову, свої здобутки в науці й виробництві. І тут виробилися певні стратегії:

1. У назвах вулиць найчастіше замінювали іменування росіян на іменування українців, що мали здобутки у відповідній галузі: *вул. Гагаріна – вул. Каденюка (4 заміни), вул. Мічуріна – вул. Симиренка, вул. Туполева – вул. Ігоря Сікорського, вул. Макаренка – вул. Василя Сухомлинського, вул. Чайковського – вул. Миколи Леонтовича, вул. Михайла Врубеля – вул. Еммануїла Миська (український скульптор), вул. Некрасова – вул. Юрія Руфа (український поет, учений, громадський діяч, засновник літературного проекту «Дух Нації», загинув у 2022 р., захищаючи Україну), вул. Глінки – вул. Василя Сліпака (оперний співак, загинув у 2016 р., захищаючи Україну);* або ж на відповідні назви професій чи галузей науки і

виробництва: вул. *Титова* – вул. *Космічна*, вул. *Курчатова* – вул. *Атомників*, вул. *Мічуріна* – вул. *Ботанічна*, вул. *Блока* – вул. *Лірницька*.

2. У назвах вулиць замінювали російські топоніми на українські або на іноземні топоніми тих країн, які нас зараз підтримують: вул. *Пітерська* – вул. *Лондонська*, вул. *Московський квартал* – вул. *Поліський квартал*, вул. *Кисловодська* – вул. *Миргородська*, пров. *Кисловодський* – пров. *Моршинський*, вул. *Невський квартал* – вул. *Деснянський квартал*, вул. *Єнісейська* – вул. *Бузька*, вул. *Двінська* – вул. *Дністерська*, вул. *Москворецька* – вул. *Збруцька*, вул. *Кавказька* – вул. *Карпатська*.

3. Під час пошуку нових назв використовували лексику з найрізноманітніших асоціативних рядів, які можна було підібрати до колишньої назви, почасти шукали назву, суголосну на фонетичному чи семантичному рівні: вул. *Восьмого Березня* – вул. *Березнева* (2), вул. *Мічуріна* – вул. *Бузкова*, вул. *Сім'ї Сосніних* – вул. *Вербова*, вул. *Чайковського* – вул. *Водограйна* (асоціації зі словами *музика* і *грати*), вул. *Миру* – вул. *Добра*, вул. *Челюскінців* – вул. *Льодова*, вул. *Першотравнева* – вул. *Миру* (мир, труд, май), вул. *Молодогвардійська* – вул. *Молодіжна*, вул. *Римсько-Корсакова* – вул. *Римська*.

4. Інколи урбанонім змінювали мінімально, залишаючи в назві разом із фонетичним співзвуччям і колишні сенси: вул. *Першотравнева* – вул. *Травнева*.

Висновки

Аналіз 1225 колишніх і 1225 змінених українських урбанонімів показав, що остання хвиля перейменувань, здійснених упродовж квітня–серпня 2022 р., суттєво відрізняється від усіх попередніх. В урбаноніміконі відбуваються кардинальні зміни внаслідок дерусифікації топонімного простору наших міст та сіл і утвердження в ньому українських національно значущих назв, які підкреслюють українську національну ідентичність мешканців.

Зіставивши нові назви з маркерами національної ідентичності, можемо стверджувати, що в період гарячої фази війни, коли є загроза існуванню країни, на перший план в українців виходять *спільні світоглядні орієнтири*, які дають змогу об'єднуватися, *спільні дії і рішення*, спрямовані на отримання певних результатів, глибоке розуміння понять *рідна земля*, *наша територія*, усвідомлення важливості збереження *історичної пам'яті* для формування успішного українського суспільства сьогодні й

для передавання її наступним поколінням, щоб *наша мова* і *наша культура* були актуальними завжди.

Дослідивши особливості процесу перейменування в окремо взятих громадах, ми визначили основні тенденції та прийоми для обрання нових назв, що стане у пригоді не лише науковцям, а й усім громадянам, залученим до процесу перейменування, який лише зараз входить в активну фазу.

Перспективи роботи вбачаємо в дослідженні перейменувань інших географічних об'єктів, а також у комплексному дослідженні урбанонімікону всієї України.

Список використаної літератури

- Бачинський, Ю. О. (1924). *Україна irredenta*. Видавництво української молоді.
- Гоманюк, М. А. (2017). Декомунізаційні моделі перейменування населених пунктів Півдня України (на прикладі Херсонської області). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки», 6*, 30–37. <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/6/4>.
- Демиденко, О. (2015). Національна ідентичність: лінгвосоціотичний аспект. *Мова і суспільство, 6*, 70–76.
- Іваненко, О. В. (2016). *Назви поселень Сумщини. Історико-етимологічний словник*. Видавництво ТОВ «КММ».
- Ковтюх, С. (2017). Соціономастичні аспекти перейменовувальних процесів в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство, 1*, 160–165.
- Кравченко, Л., & Романюк, Ю. (2017). Перейменування вулиць і провулків у Романівському районі Житомирської області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство, 1*, 184–189.
- Кравченко, Л. О. (2019). Сучасні українські ойконіми та урбаноніми у світлі перейменувань. У *Konvergenie a divergenie v propriálnej sfére 20. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 26. – 28. júna 2017, zborník referátov* (s. 233–249). Vydavateľstvo SAV, CSČ232 SAV.
- Кравченко, Л.О. (2021). Українська мова як засіб об'єднання суспільства і як чинник національної безпеки України. *Українське мовознавство, 1* (51), 5–27. <https://doi.org/10.17721/um/51>
- Лучик, В. (2009). Принципи й критерії номінації та відновлення історичних назв у топонімії України. *Українська мова, 4*, 28–33.
- Масенко, Л. Т. (2020). *Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні*. ТОВ Видавництво «Кліо».
- Петрів, Х. В. (2019). *Концептосфера національної ідентичності та її мовна об'єктивізація в публіцистичних текстах Оксани Пахльовської* [Дис. канд. філол. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка].
- Романюк, Ю. (2018). Лексична база відонімних урбанонімів (на матеріалі урбанонімії Житомирської області). *Українське мовознавство, 2* (48), 96–102.
- Сміт, Е. (1994). *Національна ідентичність. Основи*.

- Kravchenko, L. (2019). Renaming in modern Ukrainian urbanonymy (based on the street names of the city of Kyiv). *Acta onomastica*, *LX* (2), 240–252.
- Kravchenko, L., & Petriv, K. (2021). Preservation of Historical Memory in Returning of Former Names to Ukrainian Villages. In *Anaphora: Legacy and Memory*, ed. by Robert B. Galin (pp. 159–174). London Centre for Interdisciplinary Research.
- Pláčnicková, M. (2019). Jan Palach Square – urbanonym as a symbol of public protest. *Acta onomastica*, *LX* (1), 85–93.

References

- Bachynskiy, Yu. O. (1924). *Ukrayina irredenta*. Vydavnytsvo ukrajin's'koyi molodi [in Ukrainian].
- Demydenko, O. (2015). Natsionalna identychnist: linhvosemiotychnyi aspekt [National identity: linguosemiotic approach]. *Mova i suspilstvo [Language and society]*, 6, 70–76 [in Ukrainian].
- Homaniuk, M. A. (2017). Dekomunizatsiini modeli pereimenuvannia naselenykh punktiv Pivdnia Ukrainy (na prykladi Khersonskoi oblasti) [Decommunisation patterns of renaming settlements in the South of Ukraine (the case of Kherson region)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia "Heohrafichni nauky"* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Geographical Sciences Series], 6, 30–37 [in Ukrainian]. <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/6/4>.
- Ivanenko, O. V. (2016). *Nazvy poselen Sumshchyny. Istoryko-etymolohichnyi slovnyk [Names of Sumshchyna settlements: historical and ethymological dictionary]*. KMM [in Ukrainian].
- Kovtiukh, S. (2017). Sotsioonomastychni aspekty pereimenuvalnykh protsesiv v Ukraini. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriiia: Movoznavstvo [The Scientific Issues of Ternopil National Pedagogical University. Series: Linguistics]*, 1, 160–165 [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. (2019). Renaming in modern Ukrainian urbanonymy (based on the street names of the city of Kyiv). *Acta onomastica*, *LX* (2), 240–252.
- Kravchenko, L. (2019). Suchasni ukrainski oikonimy ta urbanonimy u svitli pereimenuvan [Modern Ukrainian oikonyms and urbanonyms in the light of renaming]. In *Konvergenecia a divergenecia v propriálnej sfére 20. slovenská onomastická konferencía, Banská Bystrica 26.–28. júna 2017, zbornik referátov* (s. 233–249). Vydavateľstvo SAV, CSČ232 SAV [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. O. (2021). Ukrainska mova yak zasib ob'iednannia suspilstva i yak chynnyk natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Ukrainian Language as a Means of Unification of Society and a Factor of National Security of Ukraine]. *Ukrainske movoznavstvo [Ukrainian Linguistics]*, 1 (51), 5–27 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/um/51>
- Kravchenko, L., & Petriv, K. (2021). Preservation of Historical Memory in Returning of Former Names to Ukrainian Villages. In *Anaphora: Legacy and Memory*, ed. by Robert B. Galin (pp. 159–174). London Centre for Interdisciplinary Research.
- Kravchenko, L., & Romaniuk, Yu. (2017). Pereimenuvannia vulyts i provulkiv u Romanivskomu raioni Zhytomyr'skoi oblasti [Renaming streets and alleys in Romaniv district of Zhytomyr region]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriiia: Movoznavstvo [The Scientific Issues of Ternopil National Pedagogical University. Series: Linguistics]*, 1, 184–189 [in Ukrainian].
- Luchyk, V. (2009). Pryncypy j kryteriji nominaciji ta vidnovlennja istorychnykh nazv u toponimiji Ukrajinu [Principles and criterions of Nomination and Renewal of Historical names in Toponymy of Ukraine]. *Ukrainsjka mova [Ukrainian language]*, 4, 28–33 [in Ukrainian].

- Masenko, L. T. (2020). *Konflikt mov ta identychnosti u postradianskii Ukraini [The conflict of languages and identities in the post-soviet Ukraine]*. TOV Vydavnytstvo “Klio” [in Ukrainian].
- Petriv, Kh. V. (2019). *Kontseptosfera natsionalnoi identychnosti ta yii movna obiektyvatsiia v publitsychnykh tekstakh Oksany Pakhlovskoi [The Conceptosphere of National Identity and its Language Objectivation in Oksana Pakhlovska’s Social and Political Essays]* [Candidate’s thesis, Taras Shevchenko National University of Kyiv].
- Pláčňíková, M. (2019). Jan Palach Square – urbanonym as a symbol of public protest. *Acta onomastica, LX* (1), 85–93.
- Romaniuk, Yu. (2018). Leksychna baza vidonimnykh ubranonimiv (na materialy urbanonimii Zhytomyrskoi oblasti) [The lexical base of urbanonyms, formed on the basis of onyms (on the material of the urbanonymy of Zhytomyr region)]. *Ukrainske movoznavstvo [Ukrainian Linguistics]*, 2 (48), 96–102 [in Ukrainian].
- Smit, E. (1994). *Natsionalna identychnist [National Identity]*. Osnovy [in Ukrainian].

Матеріал надійшов 25.08.2022

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)